

Zorgen om het midden- en kleinbedrijf

Het midden- en kleinbedrijf is de laatste tijd weer doorlopend in het nieuws. De beroering begon, toen van regeringswege het voornemen kenbaar werd gemaakt, op te treden tegen de collectieve verticale prijsbinding. Wat het praktisch effect van deze maatregel zal zijn, is op het ogenblik nog moeilijk te zeggen; vast staat echter wel, dat het klimaat waarin het middenstandsbeleid moet worden gevoerd, er grondig door is verslechterd.

De ontevredenheid over het regeringsbeleid is zelfs tot een in jaren niet gekend hoogtepunt gestegen na de aankondiging dat de individuele verticale prijsbinding vanaf 1 december a.s. in een aantal branches verboden zal zijn. Zoals bekend hebben de landelijke middenstandsorganisaties hierop gereageerd met het opzeggen van hun medewerking aan het prijsbeleid, althans voor zover het de bedoelde branches betreft. Een spectaculaire stap is hiermee gezet; immers voor het ongeveer tien jaar oude prijsbewakingsbeleid, dat weliswaar bij de bedrijfsgegoten niet steeds enthousiaste bijval vond, maar toch, zij het dan soms aarzelend, in grote lijnen werd gevolgd, betekent dit een unicum.

Vraagt men zich af, wat de diepere oorzaken van deze felle reacties zijn, dan lijkt niet alleen een rol te spelen de vrees voor de bestaanszekerheid, die men ook door de aanstaande verhoging van de sociale lasten bij uitblijven van verlichting van fiscale druk bedreigd ziet, doch ook de wijze waarop de maatregelen ten aanzien van de verticale prijsbinding zijn aangediend. Het ziet er naar uit, dat de zuiver economische argumenten ten gunste van de opheffing van de verticale prijsbinding daarbij teveel nadruk hebben gekregen en dat te weinig rekening is gehouden met de meer in het menselijke vlak liggende aspecten.

In het bijzonder kan hierbij worden gedacht aan de voor het merendeel van de middenstandsbedrijven toch altijd nog actuele enge binding tussen persoon en bedrijf, die er toe leidt, dat de betrokkenen hun activiteit niet slechts als een functievervulling zien doch, analoog aan de situatie in de landbouw, als een „way of life”, waarbij beschouwingen

vanuit louter economisch gezichtspunt over efficiencyverhoging en sanering door middel van inkrimping van het aantal ondernemingen als pijnlijk wordt ervaren en tot scherpe reacties noopt. Voorts is het weinig aangenaam, tegenover de consumenten het odium te dragen van medeplichtige aan te hoge prijzen en de indruk niet van zich af te kunnen zetten dat het middenstandsbelang als tegenstelling tot het consumentenbelang wordt gezien.

Een dieper graven in deze zaken voert niet alleen tot het vraagstuk van een goede communicatie tussen overheid en bedrijfsleven, doch ook tot het thema van de integratie van het middenstandsbeleid in het algemene economische beleid. Men kan zich, met alle waardering voor hetgeen op dit laatste gebied in de afgelopen jaren werd bereikt, afvragen of niet de tijd is aangebroken, aan deze activiteit een nieuwe gestalte te geven door haar te institutionaliseren. Weliswaar is vroeger reeds een poging in die richting gedaan door middel van een interdepartementale commissie voor middenstandsvraagstukken. Dat deze commissie reeds meer dan tien jaar geleden door gebrek aan voedsel een stille dood is gestorven behoeft niet in te houden, dat thans een nieuwe constructie zonder meer tot mislukken zou zijn gedoemd.

Bovendien moet in de stroomversnelling, waarin de middenstand momenteel heet te verkeren, eerder vooruit dan achteruit worden gezien. Hierbij kan worden bedacht dat behalve belangen van het midden- en kleinbedrijf ook gewichtige andere belangen in het spel zijn. Op langere termijn gezien zal de economische ontwikkeling er toe leiden, dat een steeds groter deel van de beroepsbevolking emplooi zal moeten vinden in de zogenaamde tertiaire sector, waartoe ook het midden- en kleinbedrijf behoort.

Daarnaast kan men zich afvragen, of de tijd nog niet rijp is voor een nieuwe middenstandsnota, waarin de problemen van het midden- en kleinbedrijf in hun huidige vorm aan de orde worden gesteld en de weg naar de toekomst globaal wordt aangegeven.

Heerlen.

Dr. F. J. W. VAN VROENHOVEN.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Zorgen om het midden- en kleinbedrijf, door Dr. F. J. W. van Vroenhoven	1027	De walvisvaart, door Drs. A. G. U. Hildebrandt ...	1035
Bouwcapaciteit en woningproductie, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom	1028	De Olympische spelen, door Drs. H. A. A. Kok ...	1039
Ontwikkelingshulp der Nederlandse overheid (II), door het ISMOG	1030	Notities:	
Vermogensaanwasdeling of een Nationaal Beleggingsfonds?, door Dr. E. J. Isidor	1034	Conjunctuurprophetieën	1040
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	1041

Het is een misvatting, te menen, dat men het begrip bouwcapaciteit zo exact kan omlijnen, dat men het aantal woningen, dat in een bepaald gebied gebouwd kan worden nauwkeurig kan vaststellen. In plaats van met de arbeidscapaciteit dient men te rekenen met de ondernemerscapaciteit. Of een bepaald bouwplan al dan niet mag worden uitgevoerd moet bepaald worden door de vraag, of er een ondernemer is, die meent, dat hij met zijn bedrijf het werk aan kan en die het risico op zich durft nemen. Het leggen van de beslissing bij de ondernemer in plaats van bij de overheid zal tot een hogere woningproductie leiden.

Bouwcapaciteit en woningproductie

Het is merkwaardig, dat er met name op het terrein van de woningvoorziening en de volkshuisvesting zulke hardnekkige misvattingen bestaan en blijven bestaan. Dit is te ernstiger, omdat de gevolgen daarvan rechtstreeks op de schouders neerkomen van hen, die thans, bijkans 20 jaar na het einde van de oorlog, nog woningzoekend zijn.

Men vindt deze misvattingen niet alleen bij het grote publiek, maar zelfs in de erkende vaktijdschriften. Een sprekend voorbeeld is te vinden in „Bouw” van 3 oktober jl. De schrijver van de „Spiegel van de week” deelt daarin mede, dat de afdeling Noordbrabant van de N.K.A.P.B. opnieuw een enquête onder haar leden heeft gehouden. Mocht de uitslag hiervan ongunstig zijn, dan zal zij hetzij bij de hoofdingenieur-directeur in Den Bosch, hetzij op het Ministerie in Den Haag trachten extra bouwvolume voor haar leden los te krijgen.

Een zeer logische gedachtengang zou men zeggen. Het feit, dat deze organisatie dit onderzoek instelt, zal toch wel een gevolg zijn van klachten van haar leden over het uitblijven van rijksgoedkeuringen. Wat ligt dan meer voor de hand, dan dat het bestuur bij alle leden informeert, of deze klachten een zodanige omvang aannemen, dat er aanleiding is om daarop de aandacht van de betreffende overheidsinstanties te vestigen?

De Spiegelschrijver is echter van een andere mening. Dit onderzoek is overbodig, want *er kunnen geen klachten zijn*. Immers, de Minister let overal en altijd op de aanwezigheid van onbenutte bouwcapaciteit en neemt terstond zijn maatregelen, wanneer blijkt, dat ergens bouwcapaciteit ongebruikt blijft.

Ook ik ben overtuigd, dat de Minister en zijn ambtenaren alles in het werk stellen om de beschikbare bouwcapaciteit volledig te gebruiken. Maar geeft dit de Spiegelschrijver het recht om de conclusie te trekken, dat men dus in Den Haag c.q. in Den Bosch *weet*, welke ondernemers om werk verlegen zitten? En is het waar, dat zij echt niet lang behoeven te wachten op nieuwe rijksgoedkeuringen? Heeft de Spiegelschrijver nooit gehoord, dat er voor de bouw in de vrije sector maar een zeer beperkt contingent beschikbaar is, en dat wanneer dit uitgegeven

is, de bouwondernemer kan blijven wachten maanden en soms jaren, ook al verloopt zijn bedrijf?

Wanneer hij de situatie bij de particuliere bouwondernemers kende — als zovele anderen spreekt ook hij weer over kleine aannemers, maar over deze categorie gaat het hier niet — dan zou hij niet komen tot de bewering, dat wanneer deze ondernemers niets om handen hebben, de oorzaak ergens anders gezocht moet worden dan in het ministeriële beleid.

Nu wil ik gaarne nogmaals uitspreken, dat ik bewondering heb voor de energie en de toewijding van de Minister en voor zijn ernstige streven om de woningproductie op te voeren. Nochtans ben ik van mening, dat bij het tegenwoordige systeem van contingenteringen en rijksgoedkeuringen *nooit een maximale inzet* van de bouwcapaciteit kan worden bereikt. En dit omdat ik het onmogelijk acht, de „bouwcapaciteit” zo exact te bepalen, dat men het bouwvolume, d.w.z. het aantal woningen dat gebouwd mag worden, aan de hand daarvan precies zou kunnen vaststellen.

Immers, wat verstaan wij onder bouwcapaciteit? Gaan wij uit van de drie produktiefactoren natuur, arbeid en kapitaal, dan ontmoeten wij in de bouw de *grondstoffen* (stenen, cement, staal, glas enz.), de *arbeidskrachten* (timmerlieden, metselaars, stukadoors, schilders en vele anderen) en het *materieel*, van kranen tot kruiwagens en kipkarren. Met elkaar vormen deze de bouwcapaciteit.

Wanneer kan men nu zeggen, dat er ergens bouwcapaciteit onbenut blijft? Wanneer er een steenfabriek met een onverkochte voorraad stenen zit? Of wanneer ergens een heimachine of een betonmolen ongebruikt staat? Of wanneer er bij het gewestelijk arbeidsbureau werkloze arbeiders staan ingeschreven? En is het dan voldoende, wanneer er drie metselaars zonder werk zijn? Of moeten er dan ook vijf timmerlieden, twee schilders, een stukadoor en een loodgieter werkloos zijn, voordat een

rijksgoedkeuring kan worden gegeven?

Het is duidelijk, dat men er op deze wijze *niet komt*. Het moet tegenwoordig al heel vreemd lopen, wanneer bouwvakarbeiders zich werkelijk als werkloos melden. De bouwondernemer, die op een rijksgoedkeuring zit te wachten, houdt zijn goede arbeiders wel met klusjes aan het werk. Er zijn altijd wel verbouwinkjes te maken of andere kleine werkjes, die niet aan een contingent gebonden zijn. En verder is er altijd voldoende werk in Duitsland en in België.

Het is beslist onmogelijk, aan de hand van de arbeidsmarkt exact te bepalen, of er te weinig rijksgoedkeuringen worden verleend of niet. Het aantal ingeschreven werklozen kan men tellen. Maar in Limburg bleek bij een recent onderzoek 13 pCt. van de werkende bouwvakarbeiders geen economisch verantwoorde bezigheid te hebben. En hoeveel procent heeft werk, dat wel economisch verantwoord is, maar dat toch achterwege behoorde te blijven, omdat de woningbouw voorrang moet hebben? Deze feiten komen in het algemeen niet ter kennis van de Minister en zijn ambtenaren.

Er is daarom geen sprake van, dat wij bij het tegenwoordige stelsel met de beschikbare bouwcapaciteit een maximale produktie zouden bereiken. Het is naar mijn mening niet mogelijk, het begrip bouwcapaciteit zo te omlijnen, dat het zou gelukken exact te bepalen hoeveel woningen op een bepaald ogenblik in aanbouw kunnen worden gebracht. Zelfs niet met een computer. Dat men dit tegenwoordig toch probeert en met het overheidsgezag doorvoert, is er naar mijn mening de voornaamste oorzaak van, dat de woningproduktie niet zo groot is als noodzakelijk en mogelijk zou zijn.

De voorzitter van de Nederlandse Bond van Bouwondernemers heeft in zijn openingsrede voor het congres van 30 september jl. te Rotterdam eveneens gezegd, dat het onjuist is, het bouwcontingent vast te stellen op basis van de berekende arbeidscapaciteit. Immers, hierbij wordt over het hoofd gezien, dat binnen het kader van de onderneming allerlei maatregelen mogelijk zijn, die produktieverhogend kunnen werken zonder op grotere schaal de factor arbeid in te schakelen.

Ook ik ben van mening, dat men niet moet rekenen met de arbeidscapaciteit maar met de ondernemerscapaciteit. Of in Montfoort met een gereedliggend plan van 25 woningen mag worden begonnen of niet, hangt er niet van af, of in deze gemeente wellicht twee metselaars en drie timmerlieden zonder werk zijn, maar of er *een ondernemer is*, die overtuigd is, dat hij met zijn bedrijf deze bouw aan kan en die het risico daarvan op zich wil nemen. Dat behoort het beslissende moment te zijn. Het is natuurlijk volkomen juist, dat de overheid maatregelen neemt, dat geen bouwcapaciteit wordt besteed aan onnodig dure woningen. Zij mag dus gerust een grens aan de grootte en de bouwsom stellen. Maar beneden deze grens dient de *ondernemer* te beslissen, of hij een bouw durft aanpakken of niet.

Laat men deze verantwoordelijkheid aan de ondernemer, dan zal deze zo nodig wel zorgen voor arbeidsbesparende

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617. Den Haag

(I. M.)

methoden en voor de investeringen ten behoeve van een meer gemechaniseerde en meer efficiënte produktie. Dit laatste wordt op het ogenblik voor vele bedrijven onmogelijk gemaakt door de voortdurende stagnatie in het verlenen van rijksgoedkeuringen en het volslagen gebrek aan continuïteit. De voorzitter van de N.B.B. heeft hier terecht de aandacht op gevestigd en gewezen op het fatale gevolg, dat de in ons land aanwezige ondernemerscapaciteit in volstrekt onvoldoende mate wordt benut. En ik herhaal: de duizenden woningzoekenden zijn hiervan het slachtoffer.

De Directeur-Generaal van de Volkshuisvesting heeft in zijn jaarverslag over 1962 gezegd, dat overheidsregelingen wel gevaren van wanorde in de produktie kunnen tegengaan en ongewenste spanningen bestrijden, doch *een substantiële opvoering van de produktie zal vooral van het bedrijfsleven moeten uitgaan*. Ik heb onlangs in het openbaar gezegd, dat deze woorden met grote letters boven de ingang van het Ministerie behoorden te worden geplaatst, omdat het dringend nodig is, dat er ook naar gehandeld wordt.

Er wordt nu al sedert jaren onvoldoende gelegenheid gegeven aan de ondernemers in het bouwbedrijf om initiatieven tot ontplooiing te brengen. In iedere tak van het bedrijfsleven, of het nu gaat om de produktie van personenauto's of van chocolade paaseieren, kan de ondernemer initiatieven nemen om zijn produktie te vergroten, de efficiëncy van zijn bedrijf te verhogen en produktiemoeilijkheden het hoofd te bieden. De overheid legt hem daarbij niets in de weg. Alleen in de particuliere woningbouw mag dit niet, doch wordt de produktie voortdurend belemmerd, doordat de overheid de regeling in handen houdt: Hierin ligt de hoofdoorzaak van het achterblijven van de woningproduktie.

Zou men aan de particuliere bouwondernemers tot een zekere grens voldoende armslag geven, dan zouden de bouw mogelijkheden veel groter blijken dan zelfs de meest consciëntieuze berekenaar van bouwcapaciteit van het Ministerie vermoedt. En het resultaat zou zijn: *meer woningen en vervolgens door de concurrentie: goedkopere woningen en betere woningen*. Daarnaast kan dan de woningwetbouw zijn nuttige en noodzakelijke functie blijven vervullen.

Durft men deze stap naar meer vrijheid niet aan, dan blijft ook bij maximale inspanning van de overheid de woningproduktie minimaal en blijven de tienduizenden woningzoekenden nu en in de toekomst het slachtoffer.

Hilversum.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

Ontwikkelingshulp der Nederlandse overheid

(II)

Methode van het onderzoek en toelichting op de tabellen.

Voor zover dat mogelijk was hebben wij de gegevens in de onderstaande tabellen gedestilleerd uit officiële publikaties van de overheid: Rijksbegrotingen en de toelichtingen daarop, Rijksrekeningen¹⁾, Miljoenennota's, de twee Regeringsnota's inzake ontwikkelingshulp, het Tractatenblad en oorspronkelijke teksten van overeenkomsten. Waar deze publikaties onduidelijk of onvoldoende gespecificeerd waren hebben wij, dankzij de welwillende medewerking van comptabiliteitsambtenaren van diverse Departementen in Den Haag, de ontbrekende gegevens kunnen aanvullen.

Uiteraard hebben wij in de tabellen alleen de feitelijke uitgaven kunnen vermelden voor de jaren waarvan de Rijksrekeningen door de Staten-Generaal reeds zijn goedgekeurd, te weten 1950 t/m 1961. Voor 1962 en 1963 is op een enkele uitzondering na al wel het vermoedelijke beloop der uitgaven bekend. Voor het jaar 1964 is van sommige posten het vermoedelijke beloop bekend uit de Miljoenennota 1965. Deze bedragen zijn in de betreffende kolommen steeds met een * gemerkt. In de overige gevallen van 1964 en in alle gevallen voor 1965 is slechts het begrotingcijfer bekend. De betreffende bedragen zijn voorzien van een +. In de horizontale totaaltellingen zijn feitelijke, vermoedelijke en begrote uitgaven gesommeerd. Dit is een onvermijdelijke imperfectie. Over enkele jaren, wanneer de feitelijke uitgaven gedurende de periode 1962-1965 wel zijn vastgesteld, kunnen de totaaltellingen voor de periode 1950-1965 dus afwijken van die welke wij hier nu geven.

Een liggend streepje in de tabellen betekent, dat de post wel op de begroting (of suppletoire begroting) van het betreffende jaar voorkomt, doch dat geen uitgaven verricht zijn. Een blanco ruimte in de tabel betekent, dat de betreffende post dat jaar niet op de begroting voorkomt.

Uit de tabellen blijkt niet of er afwijkingen zijn tussen begroting- en rekeningcijfers. Deze afwijkingen komen veelvuldig voor en zijn dikwijls nogal aanzienlijk. Zij geven, vooral in de laatste jaren, een interessant beeld van de moeilijkheden welke de regering blijkbaar ondervindt bij het metterdaad besteden van de voor ontwikkelingshulp gevoterde gelden. Indien er geen afwijkingen zijn betekent dit nog niet altijd, dat de gelden ook inderdaad bij de ontwikkelingslanden terecht gekomen zijn. Zo werd van de bijdragen aan het E.E.G. ontwikkelingsfonds (totaal f. 258 mln.), welke werden gestort op een speciale rekening bij een bank in Den Haag, tot nog toe slechts f. 31 mln. opgevraagd. Wegens ruimtegebrek hebben wij er van moeten afzien tevens de begrotingcijfers voor ieder jaar afzonderlijk op te nemen.

Om technische redenen moeten de omschrijvingen der posten helaas uiterst beknopt zijn. Zij sluiten evenwel zo nauw mogelijk aan bij de officiële benamingen zoals die in de begroting voorkomen. Bij de vermelding van de

posten in de tabellen is naar volledigheid gestreefd. Alle posten in de begroting, die naar ons oordeel als ontwikkelingshulp kunnen worden gekwalificeerd, zijn afzonderlijk opgenomen.

Tabel 7 is een samenvatting van de tabellen 1 t/m 6. De aanduidingen * en + zijn hier weggelaten omdat verscheidene bedragen in deze tabel in dit opzicht gemengd zijn samengesteld. In de tabellen 8 en 9 zijn alleen de totalen der relevante posten van elke categorie vermeld. Uit onze codering in de tabellen 1 t/m 6 (eerste kolom achter de omschrijving), kan worden afgeleid hoe de tabellen 8 en 9 zijn samengesteld.

Om principiële redenen welke in het voorafgaande reeds werden uiteengezet, hebben wij de jaartotalen der afzonderlijke categorieën (1 t/m 6) niet gesommeerd tot een groot-totaal der Nederlandse hulp. Dit impliceert tevens, dat het percentage hulp van het nationaal inkomen niet is berekend. Zo'n percentage krijgt voor vergelijkingsdoeleinden pas zin wanneer alle categorieën van hulp op één noemer zijn gebracht. Een poging daartoe hebben wij hier niet ondernomen.

De onderscheiding tussen de categorieën van hulp is niet altijd even scherp. Met name het onderscheid tussen 1, 2, en 3 is soms enigszins arbitrair. Niettemin wegen naar ons oordeel de voordelen van de onderscheiding op tegen de nadelen. Veel vormen van technische hulp gaan samen met kapitaaloverdrachten. In categorie 2 zijn die posten ondergebracht waarvan naar ons oordeel het element technische hulp karakteristiek is.

Wij hebben ondanks alle medewerking van O., K. en W. en C.B.S. nog niet kunnen nagaan welke feitelijke uitgaven gedaan zijn voor studiebeurzen ten behoeve van studenten uit Indonesië en uit de West. De meeste beurzen voor studenten uit minderontwikkelde gebieden worden echter verstrekt uit de fondsen van het zgn. fellowship-programma van het bureau I.T.H., waarvan wij het feitelijke beloop wel hebben kunnen achterhalen.

In tabel 5 zijn gemakshalve leningen met verschillende voorwaarden samengebracht. Dit wil natuurlijk allerminst zeggen, dat deze posten onderling gelijkwaardige hulp vertegenwoordigen. Ten aanzien van de jaartotalen in deze tabel geldt — zij het in verzwakte vorm — hetzelfde bezwaar als tegen het klakkeloos sommeren van diverse categorieën van hulp. Wij hebben evenwel gemeend hier wat de leningen betreft over dit bezwaar te moeten heenstappen. Aflossingen op verstrekte ontwikkelingsleningen — men zou dit terugontvangen hulp kunnen noemen — zijn in de tabellen cursief gedrukt. Tabel 6 geeft een onvolledig beeld van de „overhead costs” van de hulpverlening. Er zijn immers bij verschillende departementen en internationale organisaties instanties en ambtenaren, die zich met de hulpverlening bemoeien zonder dat de hieraan verbonden kosten als zodanig zijn te traceren.

Een belangrijke categorie van hulp, t.w. overheids-garanties voor rente en aflossing van leningen aan minderontwikkelde gebieden, komt in geen der tabellen tot uitdrukking. De betalingen wegens garanties wel; deze zijn ondergebracht bij de leningen in tabel 5. Zonder twijfel bevat een garantieverklaring dikwijls een belangrijk hulp-

¹⁾ Het was voor ons een verrassing te bemerken, dat de Rijksrekeningen niet in gedrukte vorm verschijnen. Er is in Den Haag slechts bij de Departementen en enkele andere Rijksinstellingen een gering aantal fotocopies van dit belangrijke stuk voorhanden.

Schenken: kapitaaloverdrachten

TABEL 1. (in duizenden guldens)

	†	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50/65
1. Ontwikkelingsfonds E.E.G.	2y									26.600	33.250	43.890	57.015	97.559*	—*	—*	PM+	258.314
2. Rentesubsidies Griekenland	1y														—*	—*	300+	300
3. Welvaartsfonds Suriname	1x	8.000	8.000															16.000
4. Marshall-hulp Suriname	1x					3.786	128											3.914
5. Tienjarenplan Suriname (schenking)	1x							8.354	8.661	6.973	8.705	13.574	13.592	14.000*	22.700*	10.500+	10.500+	117.559
6. Verlies suikerplantage „Mariëburg“	1x	1.553	380	100														2.033
7. Verlies U.S.A. legergoederen Suriname ..	1x		1.060															1.060
8. Beveiliging vluchtgebied Curaçao	1x					405	405	405	405	405	405	405	578	578*	578*	578+	578+	5.725
9. Rentevergoed. onrend. proj. Ned. Ant.	1x														3.000*	3.500+	3.000+	9.500
10. Rentevergoed. leningen Curaçao Aruba ..	1x									176	201	185	176	166*	156*	147+	138+	1.345
11. Financiering onrend. proj. Ned. Ant.	1x																15.000+	15.000
12. 3-jarenpl. Bonaire en Bovenw. eilanden ..	1x											791	977	2.000*	2.500*	PM+		6.268
13. Bijdrage begroting Ned. Nw.-Guinea ...	1x	16.000	16.200	12.500	15.000	33.500	92.732	72.375	68.328	64.985	63.750	76.672	85.000	109.500*				726.542
14. V.N.-programma's: Fonds voor W. Irian	2y														181*	11.200*	36.200+	47.581
Totalen		25.553	25.640	12.600	15.000	37.691	93.265	81.134	77.394	99.139	106.311	135.517	157.338	223.803	29.115	25.925	65.716	1211.141

† In deze kolom is iedere post gekwalificeerd volgens twee onderscheidingscriteria: 1 = bilateraal; 2 = multilateraal; x = binnen het koninkrijk; y = buiten het koninkrijk.

* Vermoedelijk beloop der uitgaven.

+ Begroot.

Schenken: technische hulp

TABEL 2. (in duizenden guldens)

	†	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Ned. aandeel in hulpprogr. der V.N.:																		
1a. Bijdrage aan het Special Fund ..	2y										9.272	5.540 a)	9.272	9.272*	13.900*	13.900*	23.400+	137.841
1b. Technische hulpprogr. der V.N. ..	2y	981	600	1.520	1.600	2.280	2.508	2.888	3.701	3.819	4.568	5.028	5.391	5.401*	6.500*	6.500*		
1c. Inst. voor Soc. Ontwikkelingsplanning	2y														PM*	1.200*	1.200+	2.400
2. Hulpverleningselement gew. V.N. begr.	2y											300	400	500*	500*	500*	700+	2.900
3. Techn. hulp en Ontw. Inst. der O.E.S.O.	2y														200*	200*	200+	600
4. Techn. hulp aan India en Pakistan	1y							55	61									116
5. Kosten der Ned. techn. hulpprogr.																		
5a. Jongeren deskundigen programma ..	1y							32	224	458	1.027	878	899	1.145*				4.663
5b. Deskundigen programma	1y								0	253	377	416	408	702*				2.156
5c. Fellowship-programma	1y								3	157	471	685	1.051	1.066*				3.433
5. (a + b + c). (Ned. programma's)															4.900*	7.500*	14.600+	27.000
5d. Proj. voor techn. en econ. bijstand:															992*	1.300+	—+	2.292
5d. 1. Econ. commissie voor Liberia	1y									12								12
5d. 2. Saurashtra (inpolderingsproj. India)	1y									7	—	2.330	500	100*				2.937
5d. 3. Bloedtransfusiedienst Min. v. Defensie	1y									70								70
5d. 4. Bijdrage U.N. Techn. Ass. Fund	2y									166								166
5d. 5. Missolonghi (proefpolder Griekenland)	1y									43			93	—	953	425*		1.514
5d. 6. Dadelstroopfabriek in Lybië ..	1y												165					165
5d. 7. Hides and skinsproject (India) ..	1y												348	110	195	142*		795
5d. 8. Aanvullende betaling Special Fund	2y											3.732 a)						3.732
5d. 9. Hulp aan Chili	1y												635					635
5d. 10. Mekongproject (Achter Indië)	2y													13*				13
5e. Voorbereiding deskundigen	1y														50*	3.500*	3.000+	3.600
5f. Proj. voor uitgebreide techn. hulp	1y														700*	4.000*	12.000+	15.550
5g. Ned. Jongeren Vrijwilligers Progr.	1y																5.500+	10.200
5h. Uitzending landbouwdeskundigen	1y				2	50	69	216									300+	637
5i. Uitbreiding der techn. hulpprogr.	1y																2.000+	2.000
6. Hoofdcomm. v. R'dam naar Sur.	1x						5											5
7. Techn. hulp Sur. en Ned. Ant.	1x							16	131	125	157	204	289	400*	450*	500+	1.000+	3.272
8. Onderzoek ontw. Antilliaanse havens	1x					3												3
9. Econ.-geol. onderz. Sur. en Nw. Guinea	1x							0	26	120	58							204
10. Stichting Agr. onderz. Ned. Nw. Guinea	1x										800	1.000	1.500	1.354*				4.654
11. Stichting Voorber. agr. bedr. Nw. Guinea	1x									2.500	2.168	1.000	600	—*				6.268
12. Stichting Geol. onderz. Nw. Guinea	1x													22*				22
13. Pool van deskundigen	1x														PM*	PM+		
14. Medisch. centr. trop. ziekten Afrika	1x															300*	200+	500
Totalen		981	600	1.520	1.602	2.333	2.582	3.207	4.146	7.730	19.504	21.223	22.093	20.542	28.192	40.000	64.100	240.355

a) In 1960 is f. 3.732.000 bijgedragen aan het Special Fund van de V.N. ten laste van de Nederlandse projecten voor technische en economische bijstand (post no. 5d. 8), zodat de totale Nederlandse bijdrage aan dit fonds f. 9.272.000 bedraagt.

†; *; + zie tabel 1.

Schenken: multilaterale hulpprogramma's voor specifieke doeleinden

TABEL 3. (in duizenden guldens)

		1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Ned. aandeel in hulpprogramma der V.N.:																		
1a. Relief en herstel van Korea	2y		1.000	—	—	1.000	2.000	—	—									4.000
1b. Kinder noodfonds	2y		100	100	150	150	150	300	400	300	300	300	300	300*	500*	500+	500+	4.350
1c. Wereldvoedselprogramma der F.A.O.	2y														1.520*	5.100+	2.600+	9.220
1d. Noodfonds voor Kongo	2y												2.000		1.800			3.800
2. Ned. aand. V.N. beheer West Nw-Guinea:	2y													25.576*	13.400*			38.976
Totalen			1.100	100	150	1.150	2.150	300	400	300	300	300	2.300	25.876	17.220	5.600	3.100	60.346

†; *; + zie tabel 1.

Deelnemingen in het kapitaal van ontwikkelingsbanken en financieringsinstellingen

TABEL 4. (in duizenden guldens)

		†	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Deelneming i.h. kap. v.d. I.B.R.D.	2y	6.885	—	—	1.000	5.000	5.000	23.000	27.000	35.000	14.000	25.000	24.708	25.000*	—*	PM+	PM+	191.593	
2. Deelneming i.h. kap. v.d. I.F.C.	2y							11.670										11.670	
3. Bijdrage i.h. kap. van de I.D.A.	2y												6.235	1.252*	22.022*	25.000*	19.910+	74.419	
4. Deelneming in buitenl. ontw.banken	2y															—*	5.000+	5.000	
Totalen		6.885	—	—	1.000	5.000	5.000	34.670	27.000	35.000	14.000	25.000	30.943	26.252	22.022	25.000	24.910	282.682	

†; *; + zie tabel 1.

Leningen

TABEL 5. (in duizenden guldens)

		†	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Krediet aan Turkije 1959..	2y											5.700							5.700
Aflossingen																521+	1.042+		1.563
2. Hulp aan Turkije in O.E.S.O.-kader	2y																6.300*		6.300
3. Hulp aan Turkije in E.E.G.-kader	2y																—*	9.200+	9.200
4. Kredietverstrekking aan Indonesië	1y	280.000																	280.000
Aflossingen					14.000	14.000	21.000	21.000	14.000								—*	PM+	PM+
5. Stichting Mach. Landb. in Suriname:																			84.000
5a. Verliezen en investeringsbijdragen	1x											4.695	1.640	1.500*	1.000*	1.000+	1.000+	10.835	
5b. Voorschotten	1x						8.100	10.150	8.200	1.000		760	390					28.600	
5c. Betalingen wegens garanties	1x							823	726	2.202	2.567	2.351	2.335	2.319	2.302*			15.625	
6. Tienjarenplan Suriname (lening)	1x							8.354	8.661	6.973	8.705	13.574	13.592	13.983*	22.700*	10.500+	10.500+	117.542	
Aflossingen																3.420+	3.420+	6.840	
7. Financ. onrend. proj. Ned. Antillen	1x																15.000+	15.000	
8. 3-jarenpl. Bonaire en Bovenwindse eilanden	1x											791	976	2.000*	2.500*	PM+	390+	6.267	
Aflossingen																320+		710	
9. Kredietverstr. aan Ned. Nw Guinea	1x	3.932	—	17.000	6.000													26.932	
Aflossingen						26.932												26.932	
Totalen		283.932	—	17.000	8.000	14.000	39.832	1.673	3.587	10.175	16.972	22.171	18.933	19.802	27.981	13.018	31.890	401.956	

†; *; + zie tabel 1.

Administratie- en beheerskosten der hulpverlening

TABEL 6. (in duizenden guldens)

		†	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. F.A.O.-melkpoederactie India, Pakistan	2y									157									157
2. Bijdrage N.O.V.I.B. anti-hongeractie	1y																		200
3. Bureau Intern. Techn. Hulp	1y					133	126	177	163	209	222	272	312	336	386*	543+	1.897+	1.150+	5.926
4. Ned. vertegenw. T.J.P. Suriname	1x								143	138	146	144	110	130	99*	125*	135+	100+	1.270
Totalen						133	126	177	463	347	368	416	422	666	485	668	2.032	1.250	7.553

Totale ontwikkelingshulp verleend door de Nederlandse overheid per categorie

TABEL 7. (in duizenden guldens)

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Schenkingen: kapitaaloverdrachten	25.553	25.640	12.600	15.000	37.691	93.265	81.134	77.394	99.139	106.311	135.517	157.338	223.803	29.115	25.925	65.716	1.211.141
2. Schenkingen: technische hulp	981	600	1.520	1.602	2.333	2.582	3.207	4.146	7.730	19.504	21.223	22.093	20.542	28.192	40.000	64.100	240.355
3. Schenkingen: spec. multilat. progr.		1.100	100	150	1.150	2.150	300	400	300	300	300	2.300	25.876	17.220	5.600	3.100	60.346
4. Deeln. ontw. banken en fin. instit.	6.885			1.000	5.000	5.000	34.670	27.000	35.000	14.000	25.000	30.943	26.252	22.022	25.000	24.910	282.682
5. Leningen	283.932		17.000	6.000	14.000	14.000	47.932	21.000	14.000	10.175	16.972	22.171	18.933	19.802	28.502	17.800	35.700
Aflossingen														521	4.782	3.810	120.045
6. Adm.- en beheerskosten der hulpverl.				133	126	177	463	347	368	416	422	666	485	668	2.032	1.250	7.553

TABEL 8.

Percentage binnen het Koninkrijk verleende ontwikkelingshulp per categorie

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Schenkingen: kapitaaloverdrachten	100	100	100	100	100	100	100	100	73,2	68,7	67,6	63,8	56,4	99,4	56,8	44,5	74,7
2. Schenkingen: technische hulp	0	0	0	0	0,1	0,2	0,5	3,8	35,5	7,1	10,4	10,8	8,6	1,6	1,3	1,6	5,3
3. Schenkingen: spec. multilat. programma's	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Deeln. in ontwikkelingsbanken en financieringsinstituten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Leningen	1,4	0	100	100	0	100	100	100	100	66,4	100	100	100	100	64,6	74,2	42,3
Aflossingen	0	0	0	0	0	56,2	0	0	0	0	0	0	0	0	83,8	100	28,7
6. Adm.- en beheerskosten der hulpverlening	0	0	0	0	0	0	30,9	39,8	39,7	34,6	26,1	19,5	20,4	18,7	6,6	8,0	16,8

TABEL 9.

Percentage bilateraal verleende ontwikkelingshulp per categorie

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	50-65
1. Schenkingen: kapitaaloverdrachten	100	100	100	100	100	100	100	100	73,2	68,7	67,6	63,8	56,4	99,4	56,8	44,9	74,7
2. Schenkingen: technische hulp	0	0	0	0,1	2,3	2,9	9,9	10,7	48,4	29,0	31,2	28,9	26,1	25,1	44,3	60,2	38,3
3. Schenkingen: spec. multilat. programma's	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Deeln. in ontwikkelingsbanken en financieringsinstituten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Leningen	100	0	100	100	0	100	100	100	100	66,4	100	100	100	100	64,6	74,2	95,9
Aflossingen	0	0	0	100	100	100	100	100	0	0	0	0	0	0	83,8	100	98,7
6. Adm.- en beheerskosten der hulpverlening	0	0	0	100	100	100	66,1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	97,9

element, maar de kwantitatieve waarde hiervan is moeilijk vast te stellen zolang de garantie niet tot feitelijke betalingen aanleiding geeft. Een bijzondere plaats wordt ingenomen door betalingen wegens aan het voormalig Nederlands-Indië verstrekte garanties. Wij hebben deze betalingen niet opgenomen omdat 1) de verplichting hiertoe voortspuit uit overeenkomsten, die nog vóór de tweede wereldoorlog zijn aangegaan, terwijl ons onderzoek de periode 1950-1965 beslaat en 2) het opnemen van deze bedragen niet zou stroken met ons begrip hulp; de bedoeling was te verlenen staet hierbij allerminst voorop. Het totale beeld van de hulpverlening zou overigens aanzienlijk gewijzigd worden indien deze betalingen, welke sinds 1956 f. 35 mln. tot f. 45 mln. per jaar belopen (totaal t/m 1965 ruim f. 384 mln.), wel zouden worden opgenomen.

Enkele belangrijke conclusies.

1. Blijkens het verloop van de jaartotalen der afzonderlijke categorieën is geen duidelijke lijn te onderkennen in de ontwikkeling van de omvang der hulpverlening als geheel. Evenmin is er een verband te ontdekken tussen de omvang van de hulp en de groei van het nationaal inkomen.

2. De regeringspolitiek en de wensen van het parlement komen het duidelijkst tot uitdrukking in het verloop van de technische hulp (tabel 2). De totale omvang en het aantal activiteiten nemen voortdurend toe; over de gehele periode gezien is het karakter van deze vorm van hulp overwegend multilateraal; in de laatste jaren wordt het bilaterale element belangrijker.

3. De voorkeur van regering en parlement voor multilaterale hulp wordt voor het geheel der hulpactiviteiten, blijkens tabel 9, niet door de feiten bevestigd.

4. Het overwegend bilaterale karakter van de Nederlandse hulpverlening wordt voornamelijk veroorzaakt door de relatief zeer grote omvang van de hulp binnen het Koninkrijk. Laat men deze, buiten beschouwing, dan is het multilaterale karakter van de hulp weliswaar sterk, maar de totale omvang alsmede de groei van de hulp blijken dan uiterst bescheiden.

5. Bilaterale hulp buiten het Koninkrijk is kwantitatief vrij onbelangrijk.

6. Schenkingen in de vorm van kapitaaloverdrachten vormen veruit de belangrijkste categorie van ontwikkelingshulp. Zij komen voor 99,9 pCt. ten goede aan gebieden

binnen het Koninkrijk en (vroegere) koloniën. Hiervan is 60 pCt. gegaan naar Ned. Nieuw-Guinea. De soevereiniteitsoverdracht in 1962 is de voornaamste oorzaak van de plotselinge daling (met niet minder dan 87 pCt.) van de omvang der kapitaaloverdrachten in 1963.

7. De kapitaaloverdrachten aan Suriname en de Ned. Antillen maken over de gehele periode slechts 20 pCt. uit van die aan Ned. Nieuw-Guinea. Daartegenover staat, dat aan Suriname en de Ned. Antillen een vrij aanzienlijk bedrag aan ontwikkelingsleningen is verstrekt. De enige lening aan Ned. Nieuw-Guinea is afgelost met gelden, welke in de vorm van kapitaaloverdrachten aan dit gebiedsdeel werden verstrekt.

8. Schenkingen in de vorm van technische hulp zijn niet alleen absoluut doch ook relatief t.o.v. die in de vorm van de kapitaaloverdrachten steeds belangrijker geworden.

9. De omvang van de deelneming in ontwikkelingsbanken en financieringsinstituten (tabel 4) vertoont een onregelmatig verloop. Dit verloop beantwoordt niet aan de verwachting, dat de voorkeur voor uitbreiding van de hulp in multilaterale vorm juist in deze tabel tot uiting zou komen.

10. Het beeld van tabel 5 (leningen) wordt in sterke mate beheerst door het krediet ad f. 280 mln., dat in 1950 aan Indonesië is verstrekt. Ruim 55 pCt. van het totale bedrag der verstrekte leningen over de gehele periode ging aldus naar Indonesië. Ruim 95 pCt. van alle leningen is verstrekt aan gebieden binnen het Koninkrijk en Indonesië samen. Indien de lening aan Indonesië volgens plan zou zijn afgelost, dan zou in de meeste jaren na 1950 meer hulp zijn terugontvangen in de vorm van aflossingen dan aan leningen werd verstrekt.

11. In 1965 vindt volgens de begroting een belangrijke uitbreiding plaats van de kapitaaloverdrachten en de technische hulp. Deze verhoging is vooral toe te schrijven aan bijdragen voor niet-rendabele projecten in de Ned. Antillen, het V.N.-fonds voor West Irian, meer bilaterale technische hulpprojecten en de voorbereiding van uit te zenden deskundigen. Voor dit laatste is vijf maal zoveel uitgetrokken als in 1964, nl. f. 3 mln. Uit de voorgestelde bijdrage aan het V.N.-fonds voor West Irian (f. 36,2 mln.) zullen in 1965 vermoedelijk echter nauwelijks of geen betalingen plaatsvinden wegens een tekort aan projecten die voor financiering in aanmerking komen.

Amsterdam.

ISMOG.

Vermogensaanwasdeling of een Nationaal Beleggingsfonds?

Naar aanleiding van de commentaren die reeds zijn verschenen na de publikatie van het rapport van een studiecommissie uit de drie vakcentrales: „Bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”, lijkt het mij nuttig enige mijns inziens belangrijke punten uit dit rapport te vergelijken met de gedachten ontvouwd in mijn artikel „Stabilisatie van bestedingen en bezitsvorming: een synthese?” in „E.-S.B.” van 5 februari 1964.

Uit genoemd rapport van de vakcentrales blijkt duidelijk, dat de voorgenomen onderhandelingen over het aandelenplan zullen worden geopend met de vertegenwoordigers van de open N.V.'s. Dit heeft tot gevolg, dat een eventueel resultaat slechts van toepassing zal zijn op een beperkte groep werknemers, in casu op hen die werkzaam zijn bij deze open N.V.'s. Zij, die werkzaam zijn in de overige N.V.'s, alsmede de werknemers van de zelfstandigen vallen feitelijk buiten de voorgestane regeling. Dit heeft een zekere discriminatie van laatstgenoemde groepen tot gevolg. Door een beperking gaat ook een sociaal-economische werking verloren. Dit alles in tegenstelling tot het door mij uitgewerkte plan, waarin iedere inkomensgenieter deelt, ongeacht de juridische vorm van de onderneming waar hij werkzaam is. Weliswaar denken de vakcentrales als alternatief aan bijv. een investeringsloon, doch doordat hierdoor de loonkosten worden verhoogd, werkt het in vergelijking met mijn plan relatief nadelig.

Bezien wij de mogelijkheden voor de grote groep bedrijven, geen open N.V.'s zijnde, dan springt in het oog dat deze, door vele moeilijkheden en vaagheden, uiterst beperkt blijven. Is het vaststellen van een vermogensaanwas voor open N.V.'s reeds zeer ingewikkeld, voor de andere groepen wordt dit nog eens extra bemoeilijkt door:

- a. het bepalen van de vermogensaanwas zelf (zie de vage aftrekposten op blz. 54 van het rapport);
- b. het bepalen van de waarde van de aandelen van deze N.V.'s;
- c. het feit dat, zelfs al zouden deze waardebepalingen mogelijk zijn, de aandelenuitgifte op grote technische bezwaren stuit;
- d. de omstandigheid dat, ten gevolge van punt c, waarde-bepaling bij verzilvering onmogelijk en de verkoopmogelijkheid der aandelen van gesloten N.V.'s problematisch is;
- e. de afhankelijkheid der continuïteit van deze meestal middelgrote en kleine bedrijven van één persoon, wiens initiatief en ondernemerslust voor een groot gedeelte de winstmogelijkheden en hierdoor tevens de vermogensaanwas bepalen.

In het plan van schrijver dezes is de heffing van de middelen, als percentage van elk inkomen, zeer eenvoudig en volkomen objectief. Alleen het percentage varieert naar de stand van de conjunctuur. Ook indien de continuïteit van de leiding onderbroken wordt of indien de onderneming verdwijnt, zijn de gedane stortingen veilig, daar zij in bezit

zijn van een neutrale beleggingsmaatschappij: het Nationaal Beleggingsfonds.

Zoals reeds in het begin werd opgemerkt, is het rapport van de vakcentrales beperkt; het sluit grote, niet te veronachtzamen, groepen uit. Hierbij wil ik een belangrijke groep aanstippen, t.w. de zgn. „vrije beroepen”, die toch een behoorlijk aandeel in de maatschappelijke inkomensvorming vertegenwoordigen. Zij noch hun werknemers doen mee in het plan van de vakcentrales, dit in tegenstelling tot mijn voorstel, dat iedereen omvat en een universele toepassing beoogt.

Het plan van de vakcentrales wil o.m. de verkregen middelen buiten de consumptieve sfeer houden, ook na de verzilvering. Uit het oog is echter verloren, dat de verzilvering het karakter van een cadeau heeft. De ervaring nu leert, dat middelen die zonder een tegenprestatie worden verkregen sneller worden besteed, dan die welke op andere wijze worden verworven. In mijn plan geven de verstrekte participatiebewijzen de bezitter het psychologisch gevoel dat hij deze door eigen werkzaamheid en spaarzin heeft verworven. Het streven, de bezitsvorming in brede lagen van de bevolking te stimuleren, heeft door deze psychologische ondergrond eerder kans van slagen. Het zou misschien ook aanbevelenswaardig zijn, dat de overheid — indien de belastingopbrengst hiertoe ruimte laat — bijstort voor de lagere inkomensgroepen, zodat een extra prikkel tot sparen ontstaat. Zie in dit verband ook het artikel van Prof. Dr. J. Wemelsfelder in „E.-S.B.” van 19 augustus 1964.

Het rapport van de vakcentrales stelt de oprichting voor van verschillende Sociale Beleggingsgemeenschappen. Het kan niet uitblijven dat hierdoor een onderlinge concurrentie zou ontstaan, die mede tot gevolg zou hebben een verstoring van de kapitaalmarkt. Bij een, zoals door mij voorgesteld, Nationaal Beleggingsfonds daarentegen, dat regulerend en ordenend op de kapitaalmarkt kan optreden, wordt dit bezwaar vermeden. Ten slotte wil ik nog opmerken, dat een Nationaal Beleggingsfonds, zoals omschreven in mijn artikel, de bestedingen kan reguleren en hierdoor anti-inflatoir zou werken, terwijl volgens het plan van de vakcentrales de noodzaak van bestedingsbeperkingsmaatregelen blijft bestaan en inflatie via afwentelingen in de hand wordt gewerkt.

Mocht mijn plan van een Nationaal Beleggingsfonds om politieke redenen niet haalbaar zijn en het plan van de vakcentrales wél worden aanvaard, dan zou ik dit aangevuld willen zien met de volgende regeling voor die groepen die nu buiten dit plan vallen: als maatstaf voor de stortingen door de werkgever in het fonds zou aangenomen moeten worden de loonsom die in een jaar is uitbetaald. Als richtlijn voor het percentage zou kunnen dienen het gemiddelde dat de grote N.V.'s als vermogensaanwasdeling aan hun werknemers toekennen.

Amsterdam.

Dr. E. J. ISIDOR.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De walvisvaart

Inleiding.

De walvisvaart speelt in de Nederlandse zeevaart een belangrijke rol ¹⁾. In de 17e eeuw werd een hoogtepunt bereikt. In de Zaanstreek en op de Waddeneilanden treft men van de Hollandse walvisvaart in de Noordelijke IJzee nog vele herinneringen aan. Op de bloeitijd volgde in de 18e eeuw een ernstig verval. De vele zee-oorlogen maakten een regelmatige uitoefening van het bedrijf onmogelijk. De uitputting van de walvisstand leidde er ten slotte toe, dat de walvisvaart in de Noordelijke wateren commercieel niet meer mogelijk was. In het midden van de 19e eeuw werd de laatste Nederlandse reis ter walvisvaart in de Noordelijke IJzee gemaakt.

Eerst na de bevrijding in 1945 voer Nederland wederom ter walvisvaart met het doel de vetsituatie van ons land te helpen verlichten. Talrijke moeilijkheden moesten worden overwonnen, doch met grote voortvarendheid heeft Amsterdam voor Nederland weer een plaats in de walvisvaart veroverd.

De moeilijkheden van de moderne walvisvaart in het algemeen en van de Nederlandse walvisvaart in het bijzonder vragen thans onze aandacht.

De walvis behoort tot de grootste zoogdieren der aarde. Een volwassen blauwe vinvis van 33 meter lang weegt ongeveer 130.000 kg, hetgeen gelijk is aan het gewicht van 200 koeien. 's Winters leeft de walvis in de tropische wateren; 's zomers trekt hij over grote afstanden naar de Poolzeeën, waar dan plankton, het voedsel voor baleinwalvissen, in overvloed aanwezig is. In deze periode wordt een dikke speklaag onder de huid gevormd, waarop de walvis gedurende de wintermaanden kan teren. In die tijd worden jonge walvissen geboren. Daar de dracht 11 à 12 maanden duurt, vindt de voortplanting in een traag tempo plaats.

De gewone vinvis en de andere soorten walvissen zijn kleiner dan de blauwe vinvis. Van de tandwalvissen, is de potvis, die zich met inktvissen voedt, het meest bekend (men denke aan „Moby Dick” van H. Melville). De traan van de potvis is echter niet geschikt voor menselijke consumptie.

Van welk een betekenis de tot traan verwerkte speklaag der baleinwalvissen is blijkt uit het feit, dat de hoeveelheid traan verkregen van één volwassen blauwe vinvis gelijk is aan het melkvet dat 275 koeien gedurende een geheel jaar produceren.

Geschiedenis van de walvisvaart.

Men laat de geschiedenis van de walvisvaart meestal in de Middeleeuwen beginnen met de walvisvaart der Basken in de Golf van Biskaje. Had men een walvis gedood, dan werd deze naar de kust gesleept en geflensd, d.w.z. van de speklaag ontdaan. Het spek werd gekookt en de aldus verkregen traan werd gebruikt voor het maken van kaarsen of als lampolie voor verlichting.

Toen het aantal walvissen in de Golf van Biskaje sterk verminderde verplaatsten de Basken de jacht naar de

Noordelijke IJzee. Daar bleven de Basken slechts korte tijd, want de ontdekking van Amerika schiep voor hen lucratiever mogelijkheden.

Aan het eind van de 16e eeuw trachtten de Hollanders „om de Noord” een weg naar Indië te vinden. Op deze reizen zagen zij vele walvissen in de Noordelijke wateren. Dit gaf de stoot tot oprichting van de zgn. „Groenlandse Compagnie”, die octrooi kreeg voor de walvisvaart in het hoge Noorden. Aanvankelijk had men daarbij de hulp van Basken nodig om het vak te leren. Aan het einde van de 17e eeuw bereikte de Hollandse walvisvaart een hoogtepunt. In de 18e eeuw ging deze belangrijke tak van bedrijf evenwel achteruit, vooral als gevolg van de vele zee-oorlogen, waarin Holland met Engeland verwickeld was. Tot omstreeks het midden van de 19e eeuw zijn nog enige reizen gemaakt. De walvissen waren toen in de Noordelijke wateren reeds zo sterk verminderd, dat geen rendabele exploitatie meer mogelijk was.

Omstreeks het midden van de 19e eeuw was de Amerikaanse walvisvaart tot grote bloei gekomen. Met vele schepen werd op primitieve wijze op potvissen gejaagd. De verkregen traan werd gebruikt voor verlichting. Toen echter petroleum voor verlichtingsdoeleinden beschikbaar kwam, geraakte de Amerikaanse walvisvaart snel in verval.

Aan het eind van de 19e eeuw kwamen er nieuwe toepassingsmogelijkheden. Traan kon worden gebruikt voor zeepfabricage en later ook voor de margarineproductie. Het walvisvlees kon tot walvismeel worden verwerkt, een belangrijke grondstof voor veevoeder. Deze nieuwe mogelijkheden deden de belangstelling voor de walvisvaart weer toenemen, temeer daar ook de vangtechniek grote vooruitgang had gemaakt, o.a. vervanging van de handharpoen door het harpoenkanon.

De Noeren waren de eersten die de moderne walvisvaart gingen beoefenen, spoedig gevolgd door de Engelsen.

Begin van deze eeuw werd het jachtterrein verplaatst naar de Zuidelijke IJzee, waar een rendabele walvisvaart mogelijk bleek. In 1930 gingen er 41 expedities in de Antartic op de walvisvangst, die tezamen ongeveer 600 mln. kg traan produceerden.

De depressie in de jaren dertig liet ook de walvisvaart niet onberoerd. De financiële resultaten werden zo slecht, dat in het seizoen 1931/32 het grootste deel van de vloot moest worden opgelegd.

Waren Noorwegen en Engeland tot in de jaren dertig de belangrijkste walvisvarende mogendheden, kort voor 1940 verschenen ook Japan en Duitsland in de Antartic. Japan, dat vanouds in het noordelijke deel van de Grote Oceaan de walvisvaart uitoefent ging nu ook aan de Antarticische walvisvaart deelnemen. Duitslands deelneming aan de walvisvaart vloeide voort uit het streven naar autarkie, ook t.a.v. de vetvoorziening. In het seizoen 1938/39 nam dit land met vijf expedities aan de Antarticische walvisvaart deel.

Sinds 1925 wordt de Antarticische walvisvaart vrijwel uitsluitend pelagisch uitgeoefend, d.w.z. met fabriekschepen vergezeld van vangschepen, die de walvissen moeten opsporen, doden en naar het fabriekschip brengen, waar de walvis geheel wordt verwerkt tot traan en tal van nevenproducten.

¹⁾ Met de recente overname — na het schrijven van dit artikel — door Japan van het fabriekschip „Willem Barendsz” is aan de Nederlandse walvisvaart een einde gekomen.

De recente ontwikkeling van de walvisvaart.

a. De vangsten.

De walvisvaart is niet alleen gericht op de grote blauwe vinvis doch op nog tal van andere soorten. Uit tabel 1, die een overzicht geeft van de pelagische Antarctische walvisvangst sinds 1937, blijkt dat het aantal gevangen blauwe vinvissen sterk is verminderd. Daarentegen is de vangst van kleinere soorten belangrijk gestegen, waardoor het totale aantal niet veel is achteruitgegaan.

vaart het belangrijkste is. Vóór 1940 leverde deze 90 pCt. van de totale traanproductie. De laatste jaren is dit percentage echter teruggelopen.

Na 1945 was het aantal pelagische expedities aanzienlijk geringer dan voor de oorlog. In het seizoen 1963/1964 waren er slechts 16 expedities werkzaam tegen 34 in het seizoen 1938/39. Zoals echter uit tabel 3 blijkt zijn de schepen en het motorvermogen aanzienlijk groter geworden. De gemiddelde grootte van het fabriekschip is thans 21.000

TABEL 1. *De pelagische walvisvangst in het antarctische gebied in enkele seizoenen*

Seizoen	Gevangen walvissoorten				Traanproductie totaal (in barrels)	Expedities	
	blauwe vinvis	gewone vinvis	andere soorten	totaal aantal		fabriekschepen	vangschepen
1937-38	14.826	26.457	2.869	44.152	3.250.064	31	244
1938-39	13.849	19.477	3.355	36.681	2.709.281	34	270
1945-46	3.526	7.729	219	11.474	739.775	9	77
1946-47	8.865	12.877	1.301	23.043	1.794.424	15	129
1951-52	5.124	20.520	6.931	32.575	2.334.805	20	268
1952-53	3.866	21.197	3.262	28.325	1.998.094	16	230
1956-57	1.505	25.700	5.782	32.987	2.098.854	20	225
1960-61	1.740	27.374	9.858	38.972	2.123.157	21	252
1961-62	1.118	26.438	9.805	37.361	2.001.961	21	261
1962-63	947	18.668	10.567	30.182	1.495.779	17	201
1963-64	112	13.780	8.288	22.180		16	192

Bron: „International Whaling Statistics”.

Walvissen worden op alle zeeën gevangen. De verwerking heeft plaats aan boord van fabriekschepen (pelagische walvisvaart) dan wel aan land. De pelagische walvisvaart, die het voordeel heeft, dat men in die gebieden kan gaan jagen, waar men de beste vangst verwacht, wordt hoofdzakelijk in de Antarctic uitgeoefend.

Uit tabel 2 blijkt, dat de pelagische Antarctische walvis-

BRT tegen 13 à 14.000 BRT voor 1940. Ook de vangschepen zijn belangrijk groter geworden, namelijk van 300 BRT voor 1940 tot 700 BRT thans. Het gemiddelde motorvermogen der vangschepen steeg van 1.100 tot 3.000 pk. Bovendien nam het gemiddeld aantal vangschepen per expeditie toe van 8 tot 12.

Tabel 4 geeft het verloop van de gemiddelde traanproductie per vangdag van de fabriekschepen en van de vangschepen. Het blijkt, dat de laatste jaren de gemiddelde traanproductie per vangdag zowel voor de fabriekschepen als voor de vangschepen belangrijk is gedaald, ondanks de toegenomen capaciteit van schepen en machinevermogen en de daarmee gepaard gaande hogere investeringen.

TABEL 2.

De produktie van walvistraan in enkele seizoenen

Seizoen	Totaal barrels a)	waarvan:			
		Antarctic (pelagisch)		Atlantisch en Arctisch gebied	
		barrels	in pCt. v.h. totaal	barrels	in pCt. v.h. totaal
1937-38	3.641.314	3.250.064	89,3	22.097	0,6
1938-39	3.011.813	2.709.281	90,0	26.066	0,9
1945-46	948.715	739.775	78,0	39.472	3,9
1946-47	2.186.749	1.794.424	82,1	35.757	1,6
1951-52	2.906.544	2.334.805	80,3	25.172	0,9
1952-53	2.542.110	1.998.094	78,6	27.261	1,1
1956-57	2.929.085	2.098.854	71,7	33.802	1,2
1960-61	2.925.736	2.123.157	72,6	23.912	0,8
1961-62	2.796.152	2.001.961	71,6	29.843	1,1
1962-63		1.495.779			

Bron: „International Whaling Statistics”.

a) 1 ton van 1.016 kg = 6 barrels.

b. De aan de walvisvaart deelnemende landen.

De moderne pelagische Antarctische walvisvaart werd lange tijd voornamelijk door Noorwegen en Engeland uitgeoefend. Kort voor 1940 zijn echter ook Japan en Duitsland gaan deelnemen aan de Antarctische walvisvangst. In 1945 waren er van de vijf Duitse fabriekschepen nog drie over. Deze werden als oorlogsbuit toegewezen aan Engeland, Noorwegen en de Sowjet-Unie. Aldus raakte de Sowjet-Unie betrokken bij de moderne walvisvaart.

Tijdens de oorlogsjaren vonden in Nederland in kleine kring besprekingen plaats om na de bevrijding tot hervat-

TABEL 3. *Aantal en brutotonnage der fabriek- en vangschepen in bedrijf in het antarctische gebied*

Seizoen	Fabriekschepen			Vangschepen			Gemiddeld per vangschip		Gemiddeld aantal vangschepen per fabriekschip
	aantal	bruto-tonnage	gemiddelde bruto-tonnage	aantal	bruto-tonnage	totaal pk	bruto-tonnage	P.K.	
1937-38	31	408.332	13.172	244	71.980	270.108	295	1.107	8
1938-39	34	467.534	13.751	270	80.460	307.530	298	1.139	8
1945-46	9	123.499	13.722	77	24.326	91.630	316	1.190	8,5
1946-47	15	198.179	13.212	129	42.307	159.057	328	1.233	8,5
1951-52 a)	19	289.120	15.217	263	124.374	466.562	473	1.774	14
1952-53	16	238.448	14.903	230	113.608	428.260	494	1.862	14
1956-57	20	320.268	16.013	225	122.569	466.425	545	2.073	11
1960-61	21	378.835	18.040	252	161.808	658.728	642	2.614	12
1961-62	21	406.402	19.352	261	170.870	710.703	657	2.723	12
1962-63	17	354.581	20.858	201	141.327	594.340	703	2.957	12
1963-64	16	339.133	21.196	192	135.035	571.230	703	2.975	12

Bron: „International Whaling Statistics”.

a) Excl. fabriekschip „Baikal Maru” met 5 vangschepen.

TABEL 4.

Gemiddelde traanproductie per fabriekschip en per vangschip in de antarctic

Seizoenen	Totaal aantal fabriekschepen	Gem. prod. per fabriekschip barrels	Vangdagen		Gem. prod. per vangdag der fabriekschepen barrels	Totaal aantal vangschepen	Gem. prod. per vangschip barrels	Vangdagen		Gem. productie per vangdag per vangschip barrels
			Totaal	gem. per fabriekschip				Totaal	per vangschip	
1937-38	31	103.263	3.157	102	1.014	244	13.119	24.897	102	129
1938-39	34	75.427	3.273	96	784	270	9.498	25.954	96	99
1947-48	17	106.445	1.914	113	945	162	11.170	17.747	110	102
1951-52	19	108.150	1.216	64	1.690	268	7.813	16.902	64	122
1952-53	16	117.763	1.184	74	1.591	230	8.192	17.101	74	110
1956-57	20	94.198	1.371	69	1.374	225	8.373	15.429	69	122
1960-61	21	91.196	2.004	95	956	252	7.600	23.998	95	80
1961-62	21	85.580	2.415	115	744	261	6.886	29.952	115	60
1962-63	17	76.088	1.878	110	689	201	6.435	22.504	112	57

Bron: „International Whaling Statistics”.

TABEL 5.

Antarctische pelagische walvisvaart

Seizoenen	Totaal		Noorwegen		Engeland		Nederland		Japan		Sowjet-Unie		Panama		V.S.		Duitsland	
	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen	fabriekschepen	vangschepen
1937-38	31	244	11	83	10	83	—	—	4	30	—	—	1	9	1	9	4	30
1938-39	34	270	12	90	9	74	—	—	6	49	—	—	1	8	—	8	5	41
1945-46	9	77	6	44	3	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1946-47	15	129	7	57	4	44	1	8	2	12	1	8	—	—	—	—	—	—
1951-52	20	270	10	132	4	63	1	12	3	32	1	15	1	16	—	—	—	—
1952-53	16	230	7	95	4	62	1	12	2	30	1	15	1	16	—	—	—	—
1956-57	20	225	9	94	4	45	1	14	5	54	1	18	—	—	—	—	—	—
1960-61	21	252	8	81	2	22	1	14	7	83	3	52	—	—	—	—	—	—
1961-62	21	261	7	71	2	22	1	15	7	86	4	67	—	—	—	—	—	—
1962-63	17	202	4	33	1	9	1	11	7	79	4	70	—	—	—	—	—	—
1963-64	16	194	4	33	—	—	1	11	7	80	4	60	—	—	—	—	—	—

Bron: „International Whaling Statistics”.

ting van de walvisvaart te komen. Met krachtige hulp van de Nederlandse regering leidde dit tot succes, waarbij de grote behoefte aan eetbare vetten een belangrijke rol speelde.

In de jaren vijftig namen, zoals uit tabel 5 blijkt, vijf landen aan de moderne pelagische walvisvaart deel: Noorwegen, Engeland, Nederland, Japan en de Sowjet-Unie. De sterke daling van de vangsten heeft er echter de laatste jaren toe geleid, dat Engeland de walvisvaart heeft gestaakt en de fabriekschepen aan Japan heeft verkocht. Noorwegen heeft eveneens fabriekschepen aan Japan verkocht en nam de laatste seizoenen nog slechts met vier expedities aan de walvisvaart deel. Ook de Nederlandse walvisvaart verkeert, zoals bekend, in ernstige moeilijkheden.

Japan en de Sowjet-Unie zullen bij de huidige ontwikkeling weldra de moderne walvisvaart volledig beheersen.

TABEL 6.

Internationale traanhandel in mln. kg

Invoer	Uitvoer	Totaal	waarvan:		
			Noorwegen	Japan	Sowjet-Unie
Totaal	1956	89	1	61	5
	1958	209	95	86	4
	1960	213	66	81	35
waarvan:					
Nederland	1956	23	—	22	—
	1958	39	—	39	—
	1960	51	—	31	15
West-Duitsland	1956	28	—	22	—
	1958	22	—	17	—
	1960	41	—	24	8
Gr.-Britannië	1956	24	—	17	—
	1958	41	—	30	—
	1960	35	—	22	—
Overige landen	1956	2	1	—	—
	1958	97	95	—	—
	1960	68	66	—	2

Bron: „F.A.O. Fisheries Statistics”.

c. De internationale traanhandel.

Walvisraan blijkt volgens tabel 6, een belangrijk object van internationale handel te zijn. Noorwegen en Japan exporteren een belangrijk deel van hun traanproductie. Men krijgt de indruk dat ook de Sowjet-Unie in de komende jaren aan de uitvoer van traan zal gaan deelnemen.

Een grote verbruiker van walvisraan is de Westeuropese margarine-industrie. Nederland, Engeland en West-Duitsland zijn belangrijke importeurs van walvisraan.

Het blijkt dus, dat West-Europa een belangrijke verbruiker van walvisraan is, doch langzamerhand als producent uit de moderne walvisvaart wordt verdrongen door Japan en de Sowjet-Unie.

Bescherming van de walvissen.

Vrezend, dat evenals in de Noordelijke IJszee, ook in de Zuidelijke IJszee de walvis zal worden uitgeroeid is men reeds spoedig ertoe overgegaan maatregelen te nemen om de walvisstand in de Antarctische wateren te beschermen. Zo stelde Engeland voorwaarden ter bescherming van de walvisstand, indien gebruik werd gemaakt van eilanden in de Zuidelijke IJszee, die onder de soevereiniteit van Engeland vielen. Toen de pelagische walvisvaart opkwam hadden deze maatregelen geen effect meer. In de jaren dertig kwam echter een internationale overeenkomst tot stand om de walvis voor uitroeijing te behoeden.

Na de bevrijding was een nieuwe internationale overeenkomst ter bescherming van de walvisstand gewenst. Reeds eind 1945 kwam men voor dit doel te Londen bijeen, hetgeen in 1946 leidde tot de instelling van de International Whaling Commission. De totale vangst per seizoen werd beperkt tot 16.000 blue whale units²⁾. Het jachtseizoen

²⁾ Om praktische redenen wordt de vangst herleid tot blauwe vinvisseenheden.

werd verkort, er kwamen verboden vanggebieden, terwijl ter bescherming van bepaalde walvissoorten bijzondere maatregelen werden genomen.

In 1957 werd een verdere beperking tot 14.500 eenheden van kracht. De opkomst van Japan en de Sowjet-Unie maakte bovendien quotering van de vangst noodzakelijk. De Sowjet-Unie kreeg 20 pCt. van het totale aantal te verwerken blue whale units toegewezen met het verzoek zich te beperken tot vier expedities per seizoen. De overige 80 pCt. moest worden verdeeld tussen Noorwegen, Engeland, Nederland en Japan.

Over deze verdeling was men het niet aanstonds eens, hetgeen in 1959 leidde tot het uitreden van Noorwegen en Nederland uit de International Whaling Commission. In 1961 trad Noorwegen weer toe, in 1962 gevolgd door Nederland. Men is het ten slotte eens geworden over de verdeling. Doordat Engeland en Noorwegen enkele fabriekschepen, met quotum, aan Japan hebben verkocht is thans de situatie zo, dat Japan 46 pCt., Noorwegen 28 pCt., de Sowjet-Unie 20 pCt. en Nederland 6 pCt. van het te verwerken aantal eenheden hebben verkregen, waarbij Nederland onder bepaalde voorwaarden nog een gering additioneel aantal eenheden kon verkrijgen.

Intussen bleek het noodzakelijk de totale vangst voor het seizoen 1963/64 verder te beperken tot 10.000 eenheden. De Wereldvoedselorganisatie van de Verenigde Naties adviseerde zelfs de vangst tot 5.000 eenheden te beperken.

Perspectieven van de walvisvaart.

De sterke daling van de vangst van blauwe vinvissen en de daarmee gepaard gaande daling van de gemiddelde traanproductie per vangdag wijst duidelijk op roofbouw. Wil men de walvisvaart als bron voor de vetvoorziening voor de toenemende wereldbevolking in stand houden dan is het gewenst te streven naar een optimale vangst van walvissen. Men zal dan niet meer walvissen mogen vangen dan er langs natuurlijke weg bijkomen. Als gevolg van de trage voortplanting zal het een aantal jaren duren voor een optimale walvisstand bereikt kan zijn. Daartoe zal het nodig zijn in de eerstkomende jaren de walvisvaart tot een minimum te beperken.

Is de optimale situatie bereikt dan zal er, over langere termijn beschouwd, voor een beperkt aantal expedities een mogelijkheid zijn de walvisvaart op rendabele basis uit te oefenen.

Een commissie van niet-belanghebbende biologen is tot de conclusie gekomen, dat een optimale vangst van 5.000 blauwe en 20.000 gewone vinvissen mogelijk is. Dit betekent een jaarlijkse produktie van 15.000 blauwe walvisseenheden. Ongeveer twaalf moderne expedities zouden deze produktie kunnen verzorgen. Om het optimum te bereiken zal echter gedurende de eerstvolgende seizoenen een drastische beperking van de vangst nodig zijn.

De te intensieve jacht op walvissen heeft ertoe geleid, dat voor de Westeuropese rederijen de walvisvaart thans onrendabel is. Het kan enige jaren duren, afhankelijk van het effect van een internationale regeling, voor de rentabiliteit van de walvisvaart zich zal hebben hersteld. De huidige situatie had reeds tot gevolg, dat de Engelse ondernemingen de walvisvaart staakten en hun schepen aan Japan verkochten. Noorwegen heeft eveneens schepen aan Japan verkocht. Het heeft daarmee zijn vooraanstaande plaats in de moderne walvisvaart verloren. Een vraag is of het de bescheiden plaats, welke het thans nog inneemt zal

kunnen handhaven. Hetzelfde geldt voor Nederland, dat sinds kort weer aan de walvisvaart deelneemt. Ook voor ons land biedt de walvisvaart op privaat-economische basis voorlopig geen rendabele mogelijkheden.

Dat Japan zich snel heeft ontwikkeld tot de belangrijkste walvisvarende mogendheid is o.m. te verklaren uit de goedkope arbeid, waarvan de Japanse rederijen gebruik kunnen maken. Voorts wordt het walvisvlees in Japan op normale wijze voor menselijke consumptie gebruikt. Daardoor wordt een aanzienlijk hogere, opbrengst verkregen dan voor vleesmeel het geval is.

De Sowjet-Unie heeft zich na 1945 doelbewust tot een belangrijke walvisvarende mogendheid ontwikkeld.

Er zijn verschillende argumenten die kunnen pleiten voor handhaving van deelneming aan de moderne pelagische Antarctische walvisvaart.

Allereerst is de walvisvaart een bron van goedkoop eetbaar vet. Bovendien is de walvisvaart een tak van zeevaart, waarvoor nog altijd geldt: „de handel volgt de vlag”.

Voorts leidt de uitoefening van de walvisvaart niet alleen tot biologisch onderzoek van walvissen, doch tot nog tal van andere activiteiten, zoals hydrografisch onderzoek van de Antarctic en zoals de Sowjet-Unie tot deelneming aan de exploratie van het Zuidpoolland, hetgeen voor de toekomst zowel van grote economische als politieke betekenis kan zijn.

Nu kleine landen als Noorwegen en Nederland niet in staat zijn hun positie in de walvisvaart te handhaven doet zich de vraag voor of West-Europa, en in het bijzonder de Europese Economische Gemeenschap, er verstandig aan doet de moderne walvisvaart vrijwel uitsluitend over te laten aan de Sowjet-Unie en Japan. Het gaat hierbij in wezen om dezelfde problemen als t.a.v. zee- en luchtvaart in het algemeen, koopvaardij en zeevisserij in het bijzonder. Het zijn niet alleen economische motieven, die met name voor de Sowjet-Unie richting gevend zijn voor haar beleid t.a.v. de zeevaart, waaronder de walvisvaart. Het zou daarom voldoende verantwoord kunnen zijn maatregelen te nemen om voortzetting van de Westeuropese walvisvaart mogelijk te maken.

Allereerst kan worden gedacht aan een krachtig beleid t.a.v. de bescherming van de walvisstand, opdat zo spoedig mogelijk een situatie wordt bereikt om tot een optimale vangst te komen. Daartoe zal de walvisvangst gedurende enige jaren niet of slechts zeer beperkt kunnen worden uitgeoefend. Een gelukkige omstandigheid daarbij is dat zowel Noorwegen, als de Sowjet-Unie en Japan met een ten dele verouderde vloot werken. Door sloop van de oude fabriekschepen kan een aanzienlijke sanering bereikt worden. Uiteraard zullen moeizame internationale onderhandelingen nodig zijn om tot een bevredigend resultaat te komen.

Slotbeschouwing.

De zeevaart, te weten: koopvaardij, zeevisserij en walvisvaart hebben door de eeuwen heen een belangrijke rol in 's lands economie gespeeld. Thans verkeert de Westeuropese walvisvaart in acute ernstige moeilijkheden. Er zijn echter redenen aan te voeren om in de grotere economische ruimte van de Europese Economische Gemeenschap enige offers te brengen om deelneming aan de moderne Antarctische walvisvaart te handhaven.

De olympische spelen

Nu de olympische spelen weer achter de rug zijn, is het misschien wel aardig om eens na te gaan in hoeverre er een samenhang bestaat tussen de in Tokio door de verschillende landen behaalde successen en enige mogelijk relevante factoren.

Het ligt voor de hand om allereerst de bevolkingsomvang als verklarende factor in beschouwing te nemen. Hiertoe zijn de deelnemende landen in volgorde van de behaalde prestaties en daarnaast in volgorde van bevolkingsomvang geplaatst. Uit tabel 1 blijkt wel duidelijk, dat de causale samenhang zeer gering genoemd moet worden. Dat is ook niet verwonderlijk als men bedenkt, dat men naast het beschikken over een groter aantal potentiële natuurtalenten ook voldoende trainingsmogelijkheden moet hebben om deze talenten te kunnen ontplooien.

Daar het aanleggen van stadions, zwembaden, atletiekterreinen enz. veel geld kost, is men dan ook geneigd het reëel inkomen of produkt per inwoner aan het aantal inwoners als verklarende variabele toe te voegen.

Een hoger reëel inkomen per hoofd van de bevolking stelt de inwoners in staat zich de luxe van sportbeoefening te permitteren, terwijl anderzijds de overheid via de hogere belastingen de mogelijkheid krijgt om in deze behoeften te voorzien. Voor het verlenen van faciliteiten door de

TABEL 1.

Puntentotalen en bevolkingsomvang

Landen	Punten-totaal	Landen	Bevolking 1961 (in mln. a)
Sowjet-Unie	608	India	442
Verenigde Staten	582	Sowjet-Unie	218
Duitsland b)	338	Verenigde Staten	184
Japan	235	Pakistan	95
Italië	185	Japan	94
Hongarije	176	Duitsland b)	74
Polen	152	Brazilië	73
Groot-Brittannië	136	Groot-Brittannië	53
Australië	127	Italië	49
Tsjechoslowakije	101	Frankrijk	46
Frankrijk	97	Mexico	36
Roemenië	74	Polen	30
Nederland	70	Turkije	29
Zweden	68	Philippijnen	28
Bulgarije	66	Z.-Korea	24
Finland	40	Argentinië	21
Denemarken	38	Iran	21
Nieuw-Zeeland	38	Zuidslavië	19
Zwitserland	37	Ethiopië	19
Zuidslavië	37	Canada	18

a) Bron: „National Statistics of the United Nations”.
b) Oost- en West-Duitsland.

overheid, zou het aanbeveling verdienen om in plaats van het reëel nationaal inkomen per hoofd van de bevolking de werkelijke jaarlijkse overheidsuitgaven aan sport te nemen. Deze verfijning is hier echter wegens tijdsgebrek niet toegepast.

Ten einde een en ander te onderzoeken en te kwantificeren staat in tabel 2 een groot aantal landen in volgorde van de behaalde prestaties, waarbij de puntentelling van het I.B.M.-systeem is aangehouden: een eerste plaats 7 punten, een tweede 5 punten, een derde 4 punten enz.

Als verklarende variabele staat in kolom 3 het aantal inwoners van 1961 en in de laatste kolom het reëel nationaal produkt per capita van 1961, uitgedrukt in koopkrachtige dollars per land.

TABEL 2.

Puntentotalen en reëel nationaal produkt per inwoner

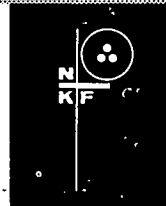
Landen	Punten-totaal	Inwoners in 1961 a)	Reëel nationaal produkt p. inw. (in dollars) in 1961 b)
Sowjet-Unie	608	218	986
Verenigde Staten	582	184	2.790
Duitsland c)	338	74	1.418
Japan	235	94	613
Italië	185	49	898
Hongarije	176	10	825 d)
Polen	152	30	825 d)
Groot-Brittannië	136	53	1.750
Australië	127	11	1.513
Tsjechoslowakije	101	14	825 d)
Frankrijk	97	46	1.444
Roemenië	74	19	825 d)
Nederland	70	12	1.478
Zweden	68	8	2.024
Bulgarije	66	8	825 d)
Finland	40	4	1.286
Denemarken	38	5	1.587
Nieuw-Zeeland	38	2	1.513
Zwitserland	37	5	1.944
Zuidslavië	37	19	494
Canada	37	18	2.048
Turkije	36	29	327
Z.-Korea	24	24	156
België	19	9	1.858
Iran	18	21	180
Trinidad	13	1	474
Jamaica	10	2	404
Tunesië	9	4	556
Brazilië	8	73	347
Nigeria	8	3	134
Argentinië	8	21	818
Cuba	7	7	509
Mexico	7	36	406
India	7	442	134

a) Bron: „National Statistics of the United Nations”.
b) Bron: Rosenstein-Rodan in „The Review of Economics and Statistics”, Volume XLIII, May 1961, no. 2.
c) Oost- en West-Duitsland.
d) Gemiddelde voor Oost-Europa.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

Dat hier niet de bevolkingsomvang en het per capita inkomen van 1964 genomen moeten worden is duidelijk. Het inkomen van 1961 biedt de mogelijkheid om zwembaden en stadions te bouwen, die pas 1 à 2 jaar later opgeleverd kunnen worden. Daarna kunnen de sportmensen over hun nieuwe gebouwen en velden beschikken en hebben zij de resterende tijd hard nodig voor de training om in oktober 1964 topprestaties te kunnen leveren.

Hetzelfde geldt voor de bevolkingsomvang. Een grotere bevolking levert potentieel meer natuurtalenten, maar via een training van enige jaren effectueert zich deze bevolkingstoename pas in een groei der prestaties.

Hoewel het bovenstaande heel plausibel klinkt, bleek via een lineaire multiële correlatierekening, dat op grond van deze beide verklarende variabelen de prestatie per land slechts voor ongeveer 20 pCt. verklaard kon worden. (De correlatiecoëfficiënt bedroeg ca. 0,58).

Het overgrote deel moet dus op andere wijze worden verklaard. De communistische landen zullen, gezien hun

politieke systeem, niet vergelijkbaar zijn met westerse landen, die een zelfde bevolkingsomvang en inkomen hebben.

Ook het klimaat is van belang. Hoewel de meeste landen — ook Scandinavië bijv. — veel aan buitensport doen, zal het op sommige landen toch wel een merkbare invloed hebben (o.m. Canada, IJsland). De olympische winterspelen te Innsbrück zijn daarom doelbewust weggelaten, daar deze het beeld onnodig zouden vertekenen ten gunste van de koudere landen. Ook factoren als sportiviteit der bevolking, amateurisme contra (semi-) professionalisme e.d. spelen een rol. Al deze kwalitatieve factoren hebben hun — overigens moeilijk te meten — invloed.

Concluderend kunnen we echter wel zeggen, dat het inkomen en de bevolkingsomvang geen verklarende maatstaven vormen voor de te behalen prestaties. Zij kunnen dan ook niet als bevredigende argumenten voor een eventueel falen worden gebruikt.

Rotterdam.

Drs. H. A. A. KOK.

Conjunctuurprofetieën

Ondanks het veelgeprezen, doch ook wel eens ontlusterde, kastje met economisch-wetenschappelijke instrumenten, was en is de toekomst — vooral op wat langere termijn — veelal een onzekere zaak. Ook het steeds meer verfijnde mathematische „ritueel” — waarvoor zelfs de meeste spotters en masochisten (nog) eerbiedig hun hoofd ontbloten — heeft niet de nodige helderziendheid geschonken. Het ligt dan ook voor de hand dat irrationele factoren conjuncturele en andere toekomstverwachtingen niet onbelangrijk blijven beïnvloeden ¹⁾.

Optimisme en pessimisme van conjunctuurprofeten correleren niet alleen met hun psychische structuur. Bernard Peelman schetste (in het Belgische weekblad „Tijd” van 23 oktober jl.) het volgende beeld van de evolutie van conjunctuurpessimisme en -optimisme:

„Er was een tijd dat een flinke dosis pessimisme gold als het waarmerk van de goede „conjuncturist”. Het voorspellen van economische stagnatie en teruggang werd immers steeds bewaarheid. Het volstond zijn stellingen een tijdje vol te houden en rustig het einde van de expansiefase te verbeiden. Bij de regelmaat van de economische bewegingen was het risico zich te vergissen tamelijk klein en kon men om de vier-vijf jaar het sadistisch genoeg smaken zijn pessimistische prognoses bewaarheid te zien.

Dergelijk conjunctuurpessimisme is de jongste jaren flink in verval geraakt. De reden ligt voor de hand: ondanks de duidelijke aanwezigheid van de klassieke spanningen blijven de industriële economieën — met uitzondering van Groot-Brittannië —, groeitempo's realiseren waarvan men vóór tien jaar nauwelijks had

¹⁾ Keynes schreef in zijn „The General Theory of Employment, Interest and Money” (blz. 161): „Most, probably, of our decisions to do something positive, the full consequences of which will be drawn out over many days to come, can only be taken as a result of animal spirits (...) and not as the outcome of a weighted average of quantitative benefits multiplied by quantitative probabilities”.

durven dromen. De vermetele die het waagde te voorspellen dat het zó niet verder kon doorgaan, moest van lieverlede inbinden daar hij door de feiten op een flagrante wijze in het ongelijk werd gesteld. Het baart dan ook geen verwondering dat bij degene die tot taak heeft de economische toestand op de voet te volgen en te commentariëren, de neiging groot is geworden alles „en rose” te zien. Dergelijke houding is des te verleidelijker daar optimistische voorspellingen beantwoorden aan wat algemeen wordt gewenst, niet alleen door de overheid maar ook door de massa die het begrip „magere jaren” uit haar denkwereld heeft gebannen.

Het midden houden tussen het aangeboren pessimisme en het aangekweekte optimisme is ongetwijfeld de eerste en lastigste opdracht voor hem die zich een oordeel tracht te vormen over de toekomstige economische ontwikkeling. Wat meer bepaald België (en Nederland, M.H.) betreft, wordt de taak nog bemoeilijkt door onze sterke afhankelijkheid ten opzichte van het buitenland”.

In zijn schets van het Belgische perspectief voor 1965 schreef Peelman over ons land: „Nederland blijft in onze prognose de grote en eveneens belangrijkste onbekende”. Hij zag nog wel een lichtpuntje: „De kans lijkt echter verkleind — gelukkig maar! — dat Nederland, om zijn betalingsbalans in evenwicht te brengen, tot een drastische bestedingsbeperking naar het model van 1957 zal moeten overgaan”.

Vele Nederlanders kijken met Peelman tegen de economische toestand van hun land als „de grote onbekende” aan. De achtergrond van de moeilijke loonvorming lijkt eveneens enigermate met woorden van Peelman gekarakteriseerd te kunnen worden, nl. die van het moeten zoeken naar het midden tussen „het aangeboren pessimisme” (dat na de gebeurtenissen rondom het beruchte percentage van 2,7 in 1962/’63 veel aan gezag verloor) en „het aangekweekte optimisme” (dat meer een defensieve reactie op de „zwarte” gevolgen van een overspannen arbeidsmarkt kan zijn).

M. H.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De rijksuitkering aan de gemeenten op 26 oktober en de versterking van de kasliquiditeiten der banken door afdracht van valuta aan De Nederlandsche Bank gedurende oktober, hebben zoveel middelen naar de markt toegevoerd, dat de ultimo-stijging van de bankpapiercirculatie en de storting op de staatslening op 4 november zonder veel moeite werden opgevangen. Hiermede is een periode, die

men lang van tevoren niet zonder vrees had tegemoet gezien, afgesloten. De feitelijke ontwikkeling is erg meegevallen. Velen hadden op grote spanningen gerekend, juist in dit jaar, omdat gedurende het gehele jaar de liquiditeiten onder invloed van het tekort op de betalingsbalans waren verminderd, waarboven in oktober de omvangrijke belastingbetalingen moesten worden verwerkt. Een belangrijke factor is de ontwikkeling van de rijksfinanciën geweest. De als gevolg van de belastingbetaling plaats gehad hebbende aanwas van het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank in oktober is minder groot geweest dan vorig jaar en de daling na het bereiken van het hoogste punt heeft zich eerder en in groter omvang voltrokken. In de komende

*U reageert op
annonces in*

„E.-S.B.”?

★

*Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!*

★
Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan
wel rechtstreeks bij de uitgever N.V.
Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants te Schiedam.

GAK

Wij roepen gegadigden op voor de functie van
organisatie-adviseur

Deze zal de directie moeten bijstaan bij het stellen en oplossen van organisatorische problemen van uiteenlopende aard.

Aangezien voor het uitwerken van organisatieprojecten een stafafdeling Organisatie beschikbaar is zullen de Organisatie-Adviseur en de Chef van deze afdeling ten nauwste samenwerken.

Het aanvangssalaris bedraagt f 25.000,- per jaar exclusief 4 % vakantietoeslag en 2 % kerstgratificatie, incl. huurcompensatie.

De aan te stellen organisatie-adviseur dient te voldoen aan de volgende vereisten:

- academische opleiding, bij voorkeur bedrijfs-economie;
- ruime praktische ervaring in leidinggevende of adviserende functies;
- goede overleg-capaciteiten.

Alvorens tot aanstelling wordt overgegaan zal de kandidaat zowel aan een psychotechnisch als aan een medisch onderzoek worden onderworpen.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding en ervaring en vergezeld van een recente pasfoto te richten aan onderstaand adres.

**GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR
Bos- en Lommerplantsoen 1 Amsterdam W**

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelsannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

DE NATIONALE INVESTERINGSBANK (HERSTELBANK) N.V.

Op onze afdeling Financieringen kan worden geplaatst een

E C O N O O M

die onder meer tot taak zal hebben de analyse van financiële en bedrijfsgegevens, de voorbereiding en opstelling van kredietvoorstellen, het voeren van besprekingen en de verzorging van correspondentie terzake.

Onze gedachten gaan bij voorkeur uit naar een bedrijfseconoom van \pm 35 jaar. Ervaring op het gebied van kredietverlening op langere termijn aan bedrijven zal tot aanbeveling strekken.

Sollicitanten worden uitgenodigd zich schriftelijk te wenden tot de afdeling Personeelszaken, postbus 380, 's-Gravenhage.

Bij de

STICHTING NEDERLANDSE RADIO UNIE

en de

NEDERLANDSE TELEVISIE STICHTING

wordt per 1 januari 1965 gevraagd een

assistent wetenschappelijk medewerker

in de sector luister- en kijkonderzoek, in het bijzonder voor statistische werkzaamheden.

Middelbare opleiding, alsmede praktijkervaring in het werken met cijfers (bij voorkeur statistisch rekenwerk) strekken tot aanbeveling. Aanvullende opleiding via het bedrijf is mogelijk.

Leeftijd niet ouder dan 30 jaar.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties, vergezeld van een recente pasfoto, kunnen worden gezonden aan de Dienst voor Personeel en Sociale Zaken, Postbus 10 te Hilversum.

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

te Amsterdam vraagt wegens uitbreiding van de werkzaamheden van haar accountant belast met de interne controle een

ASSISTENT

Voor een kracht die belangstelling heeft voor werkzaamheden op het terrein van de

INTERNE CONTROLE

en die een grote werkgever bezit, bestaan bij gebleken geschiktheid gunstige vooruitzichten.

Vereisten:

- middelbare schoolopleiding
- gevorderde accountantsstudie (N.I.v.A.) dan wel studerende voor of in het bezit van het diploma M.O.-Boekhouden of het S.P.D.
- leeftijd tot circa 35 jaar.

Controle-ervaring opgedaan bij een accountantskantoor of een financiële instelling strekt tot aanbeveling.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven (voorzien van een recente pasfoto) kunnen onder opgave van leeftijd en uitvoerige gegevens omtrent opleiding etc. worden gericht aan de afdeling Personeelzaken van De Nederlandsche Bank N.V., Postbus 98, Amsterdam-C.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

MAATSCHAPPIJ VAN VERZEKERING N.V. • SCHIEKADE 130, ROTTERDAM

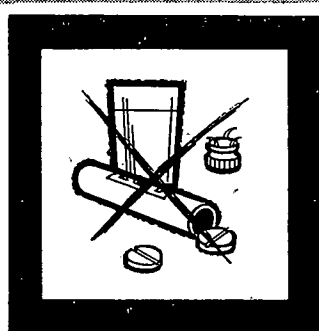
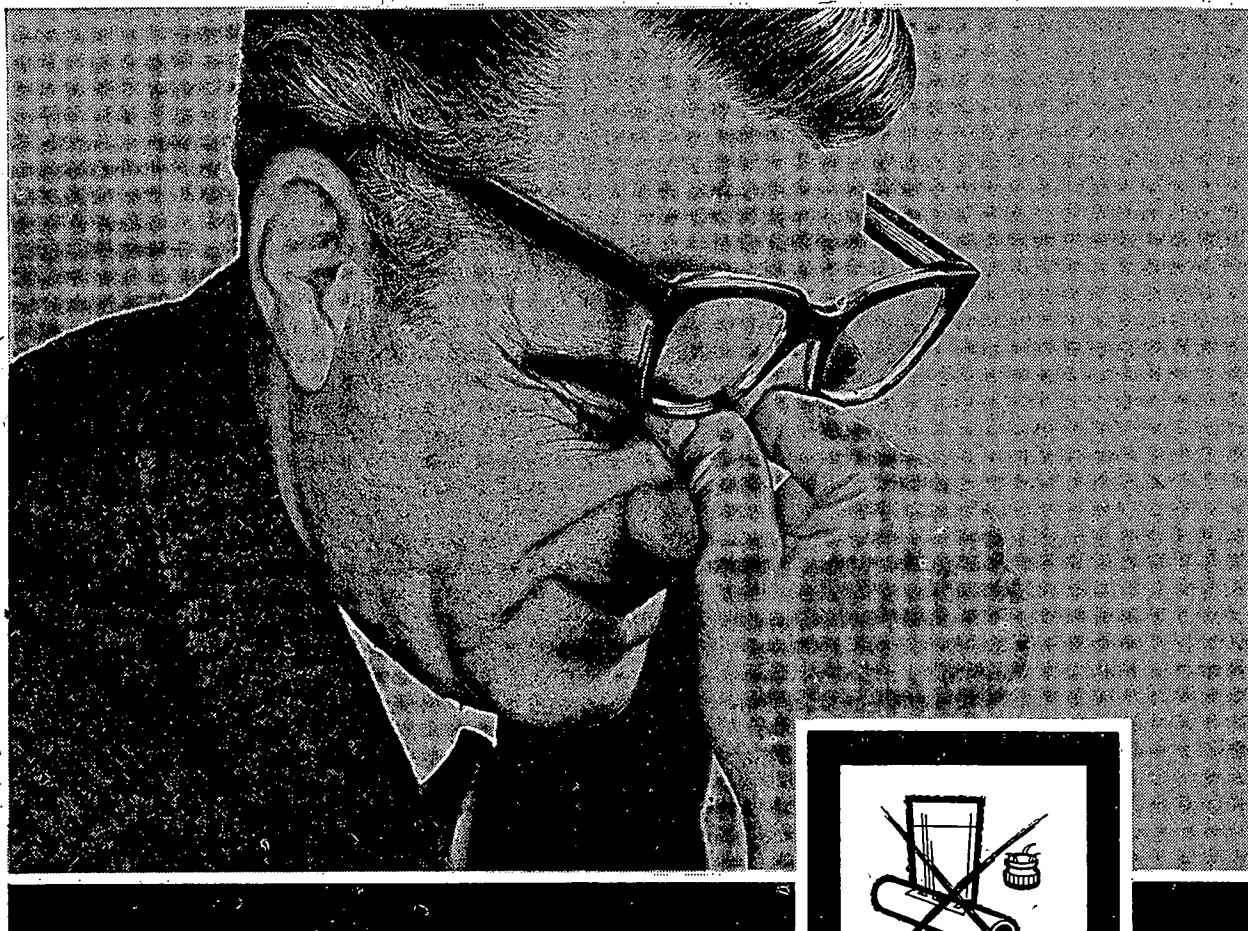
Op ons hoofdkantoor kan geplaatst worden een

BOEKHOUDER

die over een jaar belast kan worden met de
leiding van de afdeling Boekhouding
i.v.m. pensionering van de huidige functionaris.

Voor deze functie zoeken wij een gegadigde in de leeftijd van 28-45 jaar, die in het bezit moet zijn van het volledige Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie (S.P.D.) of gelijkwaardige opleiding.

Brieven met uitvoerige inlichtingen omtrent levensloop te richten aan de Directie van de
Eerste Rotterdamse, Postbus 298 Rotterdam.

LAAT HET ZOVER NIET KOMEN

CENTRAAL BEHEER en de bij haar aangesloten onderlinge ondernemersorganisaties geven u voorlichting en treffen voor u de juiste voorzieningen voor uw verzekeringen en de uitvoering van uw salaris-, loon- en andere administraties.

U hebt al zorgen genoeg wanneer u uw zakelijke belangen goed behartigt. Breek uw hoofd niet over verzekeringen, welke dan ook.

CENTRAAL BEHEER is gespecialiseerd in deze materie en heeft deskundige adviseurs op alle terreinen van het verzekeringswezen.

CENTRAAL BEHEER staat tot uw dienst.

CENTRAAL BEHEER

BOSEN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971 - POSTBUS 8400

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen, collectieve invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

SISWO

Stichting Interuniversitair Instituut
voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek

In het bureau kunnen aangesteld worden drie sociaal-wetenschappelijke onderzoekers, bij voorkeur afgestudeerd in de westerse sociologie, met onderzoekervaring,

met als taak het begeleiden van wetenschappelijk beraad en onderzoekprojecten, het uitvoeren van wetenschappelijke verkenningen en wetenschappelijk onderzoek,

met als specialisatiegebied voor het belangrijkste deel der werkzaamheden, resp.

**sociologie van de arbeid;
onderzoek
van het wetenschappelijk onderwijs;
planologie en recreatie.**

Aanstelling geschiedt, naar de ervaring van de betrokkene, in de rang van wetenschappelijk ambtenaar (f. 810,— - f. 1.247), wetenschappelijk ambtenaar I (f. 1.109 - f. 1.477) of wetenschappelijk hoofdamtenaar (f. 1.385 - f. 1.707), en in de positie van ambtenaar in de zin van de Pensioenwet, onder toepassing van de bij de Rijksoverheid gebruikelijke sociale voorzieningen en toeslagen.

Sollicitaties te richten aan het Dagelijks Bestuur, p/a Nieuwe Hoogstraat 17, Amsterdam-C.

1870

N.V. Levensverzekering' Maatschappij

DE NEDERLANDEN VAN 1870

VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5

LAGERE TARIEVEN
HOGERE KORTINGEN

Herengracht 124-128, Amsterdam C., tel. 621 12

Wij zoeken een

marketing director voor jong, internationaal actief reclamebureau

Marketing-afdeling nieuw op te bouwen. Betreft snel groeiend bureau. In het buitenland actief voor Nederlandse opdrachtgevers. In Nederland voor buitenlandse bedrijven. Zoekt contact met enthousiast en ervaren marketing-specialist. Bij voorkeur econoom. Volle interesse voor verkoopbeleid, research en reclame. Minstens 2 à 4 jaar ervaring in marktonderzoek, verkooporganisatie of beide. ± 27-32 jaar. Snel en praktisch denken. Minstens werkbaar Engels.

Werkterrein: markt- en reclame-onderzoek, met raad en daad begeleiden van de in het buitenland gevestigde dochterbedrijven

of-organisaties, als lid van het team de commerciële achtergrond bepalen voor reclame-campagnes, opdrachtgevers adviseren bij het oplossen van marketing-problemen. Goed vooruitzicht op verdere ontwikkeling van het bureau. Aantal accounts breidt zich snel uit. Honorarium voorlopig vast te stellen tussen f. 14.000 en f. 18.000. Mogelijkheden binnen 5 jaar tot f. 20.000 à f. 30.000. Na schriftelijk reflecteren, binnen 10 dagen nader contact. Volledige discretie verzekerd. Vertrouwelijke inlichtingen voor geïnteresseerden bij: Adviesbureau voor Personeelsselectie, telefoon 010 243834. Brieven onder no. E.-S.B. 46-1, bureau van dit blad.